

<https://doi.org/10.15407/rksu.40.108>
УДК 929

Ірина Кіржаєва, наукова співробітниця
відділу археографії Інституту архівознавства,
Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-0147-8711
E-mail: irkir@ukr.net

Ангела Майстренко, кандидатка історичних наук,
старша наукова співробітниця,
Інститут архівознавства, Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-1303-9214
E-mail: a_maistrenko@ukr.net

ЛИСТИ ІВАНА СПАСЬКОГО ДО МИКОЛИ КОТЛЯРА (1960—1967): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Мета роботи. Увести до наукового обігу та проаналізувати листи історика, мистецтвознавця, музеєзнавця та нумізмата Івана Георгійовича Спаського до історика-медієвіста, джерелознавця й нумізмата Миколи Федоровича Котляра, які відклалися в особовому фонді останнього в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. У праці використано просопографічний **метод дослідження**, який дозволив ґрунтовно вивчити епістолярні джерела й додати нові факти до наукових біографій І. Спаського та М. Котляра. **Наукова новизна.** Уперше залучено до наукового обігу та розглянуто приватні листи І. Спаського до М. Котляра за 1960—1967 рр., які надають відомості про наукові будні вчених, стосунки між ними, постійну комунікацію І. Спаського з українською науковою спільнотою. **Висновки.** Аналіз листів І. Спаського до М. Котляра, які зберігаються в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, надав змогу дослідити розвиток взаємин

Цитування: Кіржаєва І., Майстренко А. Листи Івана Спаського до Миколи Котляра (1960—1967): джерелознавчий потенціал. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2026. № 1 (40). С. 108—119. <https://doi.org/10.15407/rksu.40.108>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

та наукової співпраці цих непересічних учених, що зав'язалися на професійному підґрунті та надалі переросли в щиро тривалу дружбу на все життя. Епістолярні документи містять також інформацію про наукові контакти І. Спаського з такими українськими вченими, як В. Анохін, С. Таранушенко, Ф. Шевченко та іншими. Слід відзначити, що в листах І. Спаський постає людиною, яка щиро любить Ніжин, Київ та загалом Україну.

Ключові слова: Іван Спаський, Микола Котляр, Стефан Таранушенко, листування, Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Актуальність теми дослідження. Епістолярні документи вчених містять важливі та нерідко й ексклюзивні відомості про їхнє життя та наукову діяльність, дають змогу заповнити лакуни наукових біографій. У 2025 р. минуло тридцять п'ять років від дня смерті відомого історика, мистецтвознавця, музеєзнавця та нумізмата Івана Георгійовича Спаського (1904–1990), листи якого відклалися в особовому фонді історика-медієвіста, джерелознавця, нумізмата, члена-кореспондента НАН України Миколи Федоровича Котляра (1932–2021), який нещодавно науково описаний в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі — ІА НБУВ). Введення до наукового обігу листів І. Спаського до М. Котляра дає можливість дістати уявлення про наукову співпрацю учених та відобразити їхні особистісні взаємини, а також висвітлити зв'язки І. Спаського з українським науковим співтовариством.

Аналіз досліджень і публікації. М. Котляр [1] та І. Спаський мають чимало біографів серед своїх учнів, колег та родичів. Звісно, що найбільше публікацій про І. Спаського містяться в наукових працях Спаських читань, що проходять у Ніжині [2]. Залишив спогади про свого навчителя і М. Котляр [3]. Листи ж І. Спаського до свого учня з особового архіву М. Котляра в ІА НБУВ показують нам його ставлення до Миколи Федоровича. Епістолярні документи насичені подробицями щодо спілкування вчених, що відбувалося в науковій та приватній царині. Вважаємо, що оприлюднення невідомих та маловідомих фактів, про які згадано в листах, може зацікавити біографів учених та істориків науки.

Метою дослідження визначаємо залучення до наукового обігу та аналіз листів історика, мистецтвознавця, музеєзнавця та нумізмата Івана Спаського до історика-медієвіста, джерелознавця й нумізмата Миколи Котляра, які відклалися в особовому архіві останнього в ІА НБУВ.

Виклад основного матеріалу. Стосунки між М. Котлярем та І. Спаським розпочиналися на рівні учень — учитель, а згодом переросли у дружні відносини двох колег-учених. Так, звертаючись до М. Котляра в листі від 6 березня 1966 р., через шість років знайомства, І. Спаський пише: «Дорогий Миколо, був щиро радий Вашому листу: адже Ви найвірніший мій кореспондент і мені, безперечно, не вистачало Ваших звісток...» [4]. Зауважимо, що при цьому М. Котляр завжди визнавав першість свого вчителя,

ставлячись до нього, за власним виразом, з «благоговінням», про що свідчив і фотопортрет І. Спаського на його столі [5].

Їхня перша зустріч відбулася в 1960 р. Тоді Микола Котляр, недавній випускник історичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, випадково потрапив на лекцію відомого нумізмата Івана Спаського, що проходила в конференц-залі АН УРСР. Історик-початківець був вражений як лекцією, так і самим доповідачем. Це підштовхнуло його звернутися до І. Спаського з проханням допомогти в опануванні нумізматики.

Щодо відомостей про самого І. Спаського та його родину зазначимо, що він народився в Ніжині в сім'ї священника Георгія Спаського, якого щиро шанували в місті. Г. Спаський здобув повагу завдяки своєму шляхетному життю та праведним справам, зокрема за порятунок єврейських сімей від денікінських погромів та інші прояви людяності. Своїм дітям він також прищепив принципи високої культури та духовності. І. Спаський отримав освіту в Ніжинському інституті народної освіти (тепер Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя), а згодом — у Ленінградському державному університеті. У молодому віці працював у музеях Ніжина, Харкова, Ленінграда. Був репресований у 1934—1938 рр., брав участь у Другій світовій війні. У 1946 р., незважаючи на статус колишнього ув'язненого, зміг повернутися до роботи в нумізматичному відділі Ермітажу. З часом доктор історичних наук І. Спаський став провідним фахівцем з нумізматики, отримав посаду головного зберігача нумізматичної колекції Ермітажу.

Варто згадати про старшу сестру І. Спаського — Євгенію Спаську, яка була українською етнографинею та мистецтвознавицею, ученицею Данила Щербаківського. Вона також зазнала репресій, відбула покарання в Казахстані, де й залишилася потому, поновивши наукову діяльність.

Наразі ім'я Івана Спаського присвоєне Ніжинському краєзнавчому музею. А на честь славетної родини Спаських у Ніжині регулярно проходять «Спаські читання».

Повернімося до взаємин між ученими. Під керівництвом І. Спаського М. Котляр закінчив аспірантуру в Ермітажі та захистив кандидатську дисертацію на тему «Галицька Русь XIV—XV ст. (історико-нумізматичне дослідження)» в Інституті історії АН УРСР у 1965 р. (нині — Інститут історії України НАН України). У цьому інституті він пропрацював до 2018 р. Подальші нумізматичні дослідження М. Котляра дозволили йому успішно захистити дисертацію «Монетний обіг та грошова лічба на території України епохи феодалізму (VIII—XVIII ст.)» та отримати науковий ступінь доктора історичних наук. Науковим керівником цього проєкту був також І. Спаський. Коло дослідницьких інтересів М. Котляра не обмежувалося лише нумізматику, він був також фахівцем із джерелознавства та давньоруської історії.

Уже будучи досвідченим науковцем та маючи своїх учнів, М. Котляр не припиняв контактів зі своїм учителем, нерідко звертаючись до нього за порадою та фаховою консультацією. Він цінував примітки на полях своїх наукових праць, які, за виразом М. Котляра, «убористим почерком» робив І. Спаський [5, арк. 138].

Свідченням наукового та дружнього спілкування вчених є листи І. Спаського до М. Котляра, що зберігаються в особовому фонді останнього в ІА НБУВ. Це 65 листів на 81 аркуші за 1960–1967 рр. [6]. Написані вони були в період навчання М. Котляра в аспірантурі та протягом чотирьох років після цього. Більшість листів надруковано на машинці, але з неодмінним власноручним підписом І. Спаського наприкінці. Деякі з документів написані від руки. Кожен текст займає від однієї до чотирьох сторінок.

Зазначимо, що хоча в архіві М. Котляра після 1967 р. не маємо кореспонденції від І. Спаського, контакти цих учених продовжувалися до кінця життя вчителя.

У першому листі, який М. Котляр отримав у липні 1961 р., викладено практичні рекомендації І. Спаського щодо вступу до аспірантури [6, арк. 1, 2]. Зауважимо, що спочатку М. Котляр був аспірантом заочної форми навчання в Ермітажі, але вже в 1961 р. за сприяння вчителя його перевели на денне навчання [6, арк. 6].

У подальших листах І. Спаський давав поради М. Котляру стосовно ознайомлення з фаховою літературою та певними археологічними й музейними нумізматичними колекціями, з підготовки статей та їх ілюстрування, рекомендував налагоджувати контакти з досвідченими науковцями, зокрема з археологом та нумізматом В. Анохіним [6, арк. 4, 8, 9, 13].

Зі свого досвіду І. Спаський радив учню: «При нагоді — збирайте усякий матеріал з історії колекціонування в Україні — як музейного, так і особистого, заведіть собі картотеку збирачів — включно з теперішніми, а головним чином попередніх — з часом згодиться. Історія деяких українських збірок — хоча б і теперішнього київського фонду монет — доволі цікава, і простежити її при нагоді було б зовсім не зайве. Дещо з цього є й у мене...» [6, арк. 13 зв.].

Оскільки і науковий керівник, і аспірант працювали в одній науковій царині, М. Котляр з часом неодноразово ставав у пригоді своєму вчителю. І. Спаський часто в листах дякував йому за надіслану бібліографію, «довідки», виписки з архівних документів київських нумізматів XIX ст., зокрема делікатно просив і надалі «брати на замітку» цікаву інформацію тощо [6, арк. 4, 6, 8, 13, 14, 50, 51, 70, 72].

Між науковцями тривав регулярний обмін фаховою літературою. І. Спаський щоразу висловлював вдячність М. Котляру за надіслані книги, наприклад, Д. Яворницького [6, арк. 50]. Завдяки М. Котляру поповнювалася новими екземплярами й нумізматична колекція І. Спаського, як-от «єфимкою» зі Слобідської України [6, арк. 72].

У листуванні кінця 1964 р. — середини 1965 р. учені обговорювали тему захисту дисертації М. Котляра і можливості приїзду на нього І. Спаського, що, як завжди, мав щільний робочий графік [6, арк. 16, 17, 20, 27, 31, 37]. Щоб підтримати учня, І. Спаський таки спромігся прибути до Києва на його захист. Згодом листи були сповнені щирих вітань з приводу отримання диплома кандидата історичних наук: «...з особливим задоволенням вітаю із завершенням Вашого сходження на учений Арарат!» [6, арк. 39]. І. Спаський передавав також поздоровлення від співробітників Ермітажу, які були знайомі з М. Котлярем.

Після здобуття М. Котлярем наукового ступеня у листах розглядалася можливість переїзду молодого вченого до Ленінграда й обговорювалася перспектива його роботи там у музейних установах [6, арк. 26, 40, 41, 42].

На багатьох аркушах листів І. Спаського міститься інформація про робочі будні вченого, які переважно були присвячені науковій та практичній музейній діяльності, що не припинялась і в позаробочий час. Він ділився думками про підготовку та видання своїх нумізматичних досліджень: «монетної системи» [6, арк. 34, 38, 56], «орденів і медалей» [6, арк. 3 зв., 76 зв.], «єфимок» [6, арк. 43 зв., 44, 47, 48 зв., 52, 53, 55, 67 зв., 76], «Константинівського рубля» [6, арк. 11, 13], «талерів» [6, арк. 52] та ін. Він писав також про перспективу публікації своїх монографій та каталогів за кордоном, «Монетної системи» в Нідерландах зокрема [6, арк. 38, 39, 78 зв.], про резюме своїх праць, надрукованих в американських наукових журналах [6, арк. 38, 46 зв., 50, 70, 78 зв.].

У посланні від 31 січня 1965 р. І. Спаський з роздратуванням поділився власною ситуацією, в яку, на жаль, іноді потрапляють науковці, публікуючись у нефахових виданнях. «З приводу моєї злощасної статті для Известий почуваю дуже наочне відчуття відомого верблюда з анекдоту, що став жертвою операції. Обкарнали потворно, до повної безглуздості, прибрали всю конструктивну частину», — пише він, а далі — вже про втішне: «Але є все ж таки результат — прийшло два десятки листів і в одному декілька монет з кувачного свіженького кладу, що знайдено літом в Казані! Може вдасться випросити й інші монети, т. я. дядько дуже люб'язний. Ряд листів — з місцевими українськими в тому числі переказами про кладу» [6, арк. 25 зв.].

З роботою нумізматичного відділу Ермітажу, який очолював І. Спаський, М. Котляр був обізнаний ще з часів аспірантства. Він часто працював в Ермітажі і знав багатьох співробітників та робочу атмосферу в музеї. Тому у своїх листах І. Спаський детально описував М. Котляру музейні справи та деколи з іронією коментував «інтриги» у відносинах між колегами [6, арк. 5, 11, 12, 16, 17, 29, 50, 56, 57, 75, 76].

Якось у листі І. Спаський запропонував М. Котляру долучитися по можливості до вирішення музейної проблеми, виклавши йому своє досить

креативне її бачення: «...у нас був тов. Сергій Пантелеймонович Белей — Харків..., який повідомив, що у нього є клад російських рублеви́ків 18 ст., які знайдені у глечики в уславленій Диканьці. Для нас це нецікаво, але я подумав, що такий кладик (невеликий, 21 монета) дуже добре можна було б використати в експозиції будь-якого літературного музею, що займаються Гоголем. Якщо у Вас є уявлення про такий київський музей — закиньте їм цю інформацію. Я б, наприклад, обов'язково включив би такий клад — він і паперову нудьгу би розбивав, і корні фольклору скарбового, і царицю Катерину, сучу дочку, і все таке...» [6, арк. 25].

Серед іншого в посланнях І. Спаський згадував про контакти з іноземними науковцями та колекціонерами-нумізматами: про підготовку та участь у Першому конгресі слов'янської археології у Варшаві (Польща) [6, арк. 22, 27, 29, 30, 36] та в науковому конгресі в Копенгагені (Данія) [6, арк. 71], про проведення нумізматичної екскурсії для фінських колекціонерів та поїздки до Гельсінкі (Фінляндія) [6, арк. 27, 30, 43, 44], про листування зі Н. Расмуссеном, співробітником Державного історичного музею у Стокгольмі (Швеція) [6, арк. 37 зв., 63, 64 зв., 77 зв.], про п'ять листів зі США від нумізматичних журналів [6, арк. 71] та ін. Важливо також, що в 1964 р. Польське археологічне товариство обрало І. Спаського своїм почесним членом [6, арк. 11, 12].

Більшому зближенню науковців сприяла ініціатива М. Котляра з просування до видання в Києві в «Науковій думці» праці І. Спаського про дукачі України. «Величезне спасибі за блискучу ідею — настільки блискучу, що навіть не дуже вірю в її здійснення — самі можете зрозуміти, що нічого кращого, ніж публікація в Україні, я і бажати не можу!», — пише І. Спаський про цей намір у листі від 14 квітня 1965 р. [6, арк. 30].

У наступних посланнях І. Спаський цікавився, як просуваються справи у видавництві, висловлював сумніви щодо можливості реалізації задуму учня [6, арк. 43 зв., 44, 58, 61]. Зі свого досвіду він знав, що робота з публікації наукових праць потребувала чималих зусиль. «...Самі винні, так що і розхльобуйте тепер!», — вибачаючись, іронізував він [6, арк. 32]. У відповідь на хороші новини з видавництва від 9 травня 1966 р. І. Спаський написав: «Вдячний Вам безмірно за всі клопоти і турботи. Дуже важлива для мене ця книга: мені іноді здається, що тільки вона і найсправжніша у мене...» [6, арк. 53].

Трохи спантеличило І. Спаського повідомлення про рішення Комітету з преси при Раді Міністрів УРСР, що його книга повинна бути видана українською мовою [6, арк. 59]. Але наприкінці 1966 р. всі питання з «Науковою думкою» були узгоджені та оформлено договір. «Ви для мене виявилися справжньою Золотою Рибкою, чарівним чином виконуючи мої найзаповітніші бажання», — дякував І. Спаський М. Котляру за допомогу у справі сприяння публікації «дукачів» [6, арк. 64 зв.].

Відзначимо, що наукова праця про дукачі перебувала вже у видавництві, а І. Спаський як затятий учений продовжив пошуки подальших матеріалів за цією темою. Він хвалився М. Котляру, що отримав нові фото дукачів, які побутували на Полтавщині та Ніжинщині [6, арк. 62, 76 зв., 81].

Нагадаємо, що дукач — це медальйон з великої монети або його імітація, яку українські жінки часто носили з низкою коралів. Таку прикрасу отримала в подарунок від І. Спаського дружина М. Котляра — Марина Скржинська [5, арк. 141].

«Дукати і дукачі України» І. Спаського — таке довгоочікуване вченими історико-нумізматичне дослідження — вийшло друком у «Науковій думці» в 1970 р.

Листи І. Спаського дають можливість дослідити не тільки його співпрацю з М. Котлярем, але й простежити наукові контакти з деякими іншими українськими вченими.

Не дивно, що доволі часто І. Спаський згадував Владлена Анохіна, співробітника Інституту археології АН УРСР, адже більшість історичних монет потрапляють до фахівців з нумізматики саме через археологів [6, арк. 4, 28, 30 зв., 32, 34, 43 зв., 44, 63, 67, 80 зв.].

Зі щирою повагою говорив І. Спаський про доктора мистецтвознавства Стефана Таранушенка. У листі від 28 червня 1965 р. він розповів, як під час поїздки до свого аспіранта Валентина Рябуєвича до Гомеля (Білорусь) побачив дерев'яну церкву XVIII ст. Як відомо, культова дерев'яна архітектура належала до кола наукових інтересів С. Таранушенка. Тож І. Спаський попросив В. Рябуєвича сфотографувати її для шанованого ним мистецтвознавця [6, арк. 28, 35].

Спілкувався І. Спаський також з доктором мистецтвознавства Павлом Жолтовським, від якого, зокрема, отримав інформацію про величезний скарб монет з-під Львова [6, арк. 60].

Статті авторитетного вченого І. Спаського прагнули публікувати на своїх сторінках українські наукові видання. Так, у 1964 р. він отримав пропозицію від головного редактора «Українського історичного журналу» Федора Шевченка підготувати статтю про україніку в Ермітажі. Але, оскільки І. Спаський вважав себе недостатньо обізнаним у цій темі, то він шляхетно відмовився [6, арк. 10].

Зазначимо, що коло знайомств І. Спаського з українськими колегами включало значно більше імен, ніж наведено вище.

Зауважимо, що в листах І. Спаського, уродженця Ніжина, неодноразово згадувалася Україна, зокрема рідне для нього місто. З публікацій про вченого знаємо, що ще у старших класах він долучався до дослідження та описування пам'яток мистецтва Ніжинщині у рамках діяльності архівно-музейної секції місцевого відділу народної освіти. Пізніше, по закінченню університету в 1928 р., він повернувся до свого міста, де брав участь

у формуванні колекції новоствореного Окружного історичного музею, в якому був єдиним офіційним працівником. У 1930-ті роки Ніжинський музей закрили, а його експонати були розпорошені та розкрадені [7]. На цей час І. Спаський уже працював у Харківському археологічному інституті, згодом став співробітником Ермітажу. Але рефлексії по своєму ніжинському музейному періоду супроводжували І. Спаського впродовж усього життя.

Так, у листі від 18 квітня 1961 р. він, відповідаючи на інформацію М. Котляра про статтю певного Козловського, писав, що в публікації може йтися про монети з Ніжинського скарбу 1852 р. Водночас він звернувся до учня з проханням перевірити, чи не опинилася рукописна збірка Ніжинського інституту «у Вас в Рукописному відділі» [6, арк. 3]. Зауважимо, що й нумізматична колекція, і рукописи, про які йшлося, зберігалися колись у Ніжинському музеї, у формуванні якого брав участь І. Спаський. З приводу «рукописного відділу», то він, мабуть, мав на увазі відділ Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (нині — Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського НАН України), в якій на той час працював М. Котляр.

Неодноразово І. Спаський відвідував Ніжин, іноді спільно з М. Котлярем. Відповідаючи на повідомлення учня про можливу поїздку до цього міста, він пише: «Сподіваюся, що Вашими Ніжинськими враженнями Ви зі мною поділитесь, ...цікаво, що там залишилося від колишнього музею» [6, арк. 13 зв.].

Час від часу, І. Спаський хвалився новими придбаннями із Ніжинщині, як-от: «ще однією фотографією» із с. Зруб, яке, за його словами, славилось рудоволосим населенням. Він навіть припустив, що пісня «Дід рудий, баба руда...» саме про мешканців цього села [6, арк. 73].

У листі від 10 червня 1966 р. учений ностальгічно описував поїздку до Чернігова: «Вчора згадував, як їхав до Чернігова на пароплавчику, і берегові солов'ї передавали мене з рук в руки...» [6, арк. 57].

Про українське коріння І. Спаського свідчать вживані ним слова та вирази, які він нерідко використовував у листах: «привіт від усього дівоцтва», «бодай Вам руки повідсихали», «куди не верни, Микита дурний», «прихильник», «потилиця», «держак», «джерела», «копиця», «підсвинок» та ін. [6, арк. 31, 43, 52, 61, 62, 65, 67, 78].

Як уже згадувалося вище, не тільки наукові, але й дружні контакти пов'язували І. Спаського та М. Котляра. Вчені були знайомі з родинами один одного. М. Котляр із дружиною при відвідинах Ленінграда часто бували в домі вчителя, він навіть присвятив цьому одну зі своїх статей [8]. Своєю чергою І. Спаський, подекуди разом із дружиною, приїздивши до Києва, навідувалися до Котлярів. «В Київ мені просто хочеться, і якщо буде можливість — приїду обов'язково», — відповів він 23 березня 1965 р. на

одне з частих запрошень учня [6, арк. 27 зв., 52]. І ще про любе його серцю місто: «Заздрю Вам, що ходите під квітучими каштанами — так люблю їх!» [6, арк. 53 зв.].

Крім того, І. Спаський затоваришував з батьком М. Котляра — Федором Васильовичем, з яким був ровесником. У споминах про вчителя М. Котляр згадував про приязне спілкування своїх батьків з І. Спаським, зокрема під час пікніків з рибною юшкою на природі. Ці зустрічі в родинному колі зафіксовано на знімках з фотоархіву Котлярів [9].

Кожен лист І. Спаського до М. Котляра неодмінно завершувався шанобливими вітаннями від себе та своєї дружини Лідії Георгіївни до всієї родини Котлярів.

Якщо інформацією про наукові й службові справи І. Спаський охоче ділився у своїх листах, то особисті моменти були майже відсутні. Хіба що трохи про таке: радість із приводу народження онучки Каті в 1964 р., тихе невдоволення через відсутність умов для роботи вдома через приїзди численних родичів — онуки, дочки Лади, зятя та брата дружини зі Львова та інших [6, арк. 11, 12, 50, 53].

Наукова новизна роботи полягає у введенні до наукового обігу та аналізі приватних листів І. Спаського до М. Котляра за 1960—1967 рр., в яких містяться відомості про наукові будні вчених, стосунки між ними, постійну комунікацію І. Спаського з українською науковою спільнотою.

Висновки. Про важливість постаті І. Спаського для українського суспільства може свідчити той факт, що він, серед інших видатних діячів, був включений до постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2024—2025 роках». Тому варто нагадати про цього вченого, 120-річний ювілей якого відзначали в Україні у 2024 р. Зверненням до нових архівних джерел — листів І. Спаського до М. Котляра, які відклалися в ІА НБУВ, маємо можливість висвітлити не тільки насичене наукове життя цих учених, становлення й розвиток їхніх взаємин, а також доповнити наявні відомості з їхніх біографій новими фактами. Крім того, епістолярні документи містять інформацію про наукові контакти І. Спаського з такими українськими вченими, як В. Анохін, С. Таранушенко, Ф. Шевченко та іншими. До того ж, з листів І. Спаський постає людиною, яка щиро любить рідний Ніжин, Київ та загалом Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 80-річчя члена-кореспондента НАН України М.Ф. Котляра // Вісник НАН України. 2012. № 7. С. 83—85; Котляр Микола Федорович // Вісник Національного банку України. 1995. № 4. С. 57; Котляр Микола Федорович // Головка О.Б. Історики-медієвісти сучасної України: довідник / [відп. ред. С.А. Копилов]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський університет імені Івана Огієнка, 2016. С. 34; Микола Федорович Котляр: біобібліографічний показник / уклад. С.М. Блашук ; НАН

- України, Ін-т історії України. Київ, 2017. 140 с.; Плахонін А. До 80-річчя члена-кореспондента НАН України М.Ф. Котляра // Український історичний журнал. 2012. № 5. С. 227—230; Шуст Р., Турмис Н. Микола Федорович Котляр: біля витоків сучасної української нумізматики // Вісник Львівського університету. 2022. Вип. 54. С. 330—347. (Серія «Історична») <https://doi.org/10.30970/his.2022.54.11616> та ін.
2. Вуич Лада. «Какое счастье сулила нам судьба, послав в мир в доме батюшки Спасского!» Из воспоминаний Ивана Георгиевича Спасского // Ніжинська старовина. 2011. № 11(14). С. 36—46; Зозуля С.Ю., Морозов О.С. Іван Георгійович Спаський (1904—1990) // Ніжинська старовина. 2006. № 1(4). С. 124—129; Калинин Виталий. Проблематика научных исследований И.Г. Спасского // Ніжинська старовина. 2011. № 11(14). С. 5—17; Лепехина Екатерина. И.Г. Спасский: тернистый путь ученого и музейщика в XX веке // Ніжинська старовина. 2011. № 11(14). С. 17—30; Скржинская Марина. Мои воспоминания об Иване Георгиевиче Спасском // Ніжинська старовина. 2011. № 11(14). С. 48—50; Шукина Евгения. И.Г. Спасский и собрание медалей Эрмитажа // Ніжинська старовина. 2011. № 11(14). С. 30—36 та ін.
 3. Котляр Николай. «Влияние учителя вечно!» (Об Иване Георгиевиче Спасском) // Ніжинська старовина. 2011. № 11(14). С. 46—48 та ін.
 4. ІА НБУВ. Ф. 279. Оп. 1. Спр. 169. Арк. 50.
 5. Котляр Микола. Тридцять років разом з учителем // Ніжинська старовина. 2006. № 1(4). С. 136—143.
 6. ІА НБУВ. Ф. 279. Оп. 1. Спр. 169. Арк. 1—81.
 7. Зозуля С.Ю., Морозов О.С. Іван Георгійович Спаський (1904—1990) // Ніжинська старовина. 2006. № 1(4). С. 127—129.
 8. Котляр Н. В доме Спасских. 2014. ІА НБУВ. Ф. 279. Оп. 1. Спр. 52. Арк. 1—3.
 9. ІА НБУВ. Ф. 279. Оп. 1. Спр. 182. Арк. 19, 20, 22, 23, 25, 32, 33.

Отримано 14 січня 2025 р.

REFERENCES

1. 80-richchia chlena-korespondenta NAN Ukrainy M.F. Kotliara [On the Occasion of 80th Birthday of Associate Member of National Academy of Sciences of Ukraine M.F. Kotliar]. *Visnyk NAN Ukrainy* [Bulletin of National Academy of Sciences of Ukraine]. 2012. No. 7, pp. 83—85. [In Ukrainian]; Kotliar Mykola Fedorovych [Kotlyar Mykola Fedorovych]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy* [Bulletin of National Bank of Ukraine]. 1995. No. 4, p. 57. [In Ukrainian]; Kotliar Mykola Fedorovych [Kotlyar Mykola Fedorovych] // Holovko O.B. *Istoryky-mediievisty suchasnoi Ukrainy: dovidnyk* [Contemporary Ukrainian Medievalists: Reference Book] / [S.A. Kopylov (Ed.)]. Kamianets-Podilskyi, 2016. P. 34. [In Ukrainian]; Mykola Fedorovych Kotliar: biobibliohrafichni pokazhchyk [Mykola Fedorovych Kotliar: Bio-Bibliographical Index] / S.M. Blashchuk (Comp.). Kyiv, 2017. 140 p. [In Ukrainian]; Plakhonin A. Do 80-richchia chlena-korespondenta NAN Ukrainy M.F. Kotliara [On the Occasion of 80th Birthday of Associate Member of National Academy of Sciences of Ukraine M.F. Kotliar]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal]. 2012. No. 5, pp. 227—230. [In Ukrainian]; Shust R., Turmys N. Mykola Fedorovych Kotliar: bilia vytkiv suchasnoi ukrainskoi numizmatyky [Mykola Fedorovych Kotlyar: Near Cradles of Modern Ukrainian Numismatics]. *Visnyk Lvivskoho universytetu* [Bulletin of Lviv University]. 2022. Vyp. 54, pp. 330—347. (Series “Historical”). <https://doi.org/10.30970/his.2022.54.11616> [In Ukrainian] and others.

2. Vuich Lada. «Kakoe schaste ssudila nam sudba, poslav v mir v dome batiushki Spasskogo!» Iz vospominanii Ivana Georgievicha Spasskogo [«What happiness a fate gave us, sending in the world in the house of father Spassky!» From Ivan Spassky's memoirs]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2011. No. 11(14), pp. 36—46. [In Russian]; Zozulia S.Yu., Morozov O.S. Ivan Heorhiiiovych Spaskyi (1904—1990) [Ivan Heorhiiovych Spasky (1904—1990)]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2006. No. 1(4), pp. 124—129. [In Ukrainian]; Kalinin Vitalii. Problematika nauchnykh issledovaniï I.G. Spasskogo [Problems of I.H. Spassky's scientific researches]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2011. No. 11(14), pp. 5—17. [In Russian]; Lepekhina Ekaterina. I.G. Spasskii: ternistyï put uchenogo i muzeishchika v XX veke [I.H. Spassky: a thorny way of scientist and museum worker in 20 century]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2011. No. 11(14), pp. 17—30. [In Russian]; Skrzhinskaia Marina. Moi vospominaniia ob Ivane Georgieviche Spasskom [My memories about Ivan Heorgievich Spassky]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2011. No. 11(14), pp. 48—50. [In Russian]; Shchukina Evgeniia. Spasskii i sobranie medalei Ermitazha [Spassky and medals collection of State Hermitage]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2011. No. 11(14), pp. 30—36. [In Russian] and others.
3. Kotliar Nikolai. «Vliianie uchitelia vechno!» (Ob Ivane Georgieviche Spasskom) [«Master's influence lasts always!» (About Ivan Heorhieivich Spassky)]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2011. No. 11(14), pp. 46—48. [In Russian] and others.
4. Fond 279. Inventory 1. Unit 169. Fol. 50. Institute of Archival Studies of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
5. Kotliar Mykola. Trydtsiat rokiv razom z uchytelem [Thirty Years with the Teacher]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2006. No. 1(4), pp. 136—143. [In Ukrainian].
6. Fond 279. Inventory 1. Unit 169. Fols. 1—81. Institute of Archival Studies of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
7. Zozulia S.Yu., Morozov O.S. Ivan Heorhiiiovych Spaskyi (1904—1990) [Ivan Heorhiiovych Spasky (1904—1990)]. *Nizhynska starovyna* [Nizhyn Olden Times]. 2006. No. 1(4), pp. 127—129. [In Ukrainian].
8. Fond 279. Inventory 1. Unit 52. Fols. 1—3. Institute of Archival Studies of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.
9. Fond 279. Inventory 1. Unit 182. Fols. 19, 20, 22, 23, 25, 32, 33. Institute of Archival Studies of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Received on January 14, 2025

Iryna Kirzhaieva

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-0147-8711

E-mail: irkir@ukr.net

Anzhela Maistrenko

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-1303-9214

E-mail: a_maistrenko@ukr.net

LETTERS FROM IVAN SPASKYI
TO MYKOLA KOTLIAR (1960—1967):
SOURCE RESEARCH POTENTIAL

Objective. The article aims to analyze and introduce into academic circulation the correspondence of historian, art critic, museologist and numismatist Ivan Heorhiyovych Spaskyi to medievalist, source scholar and numismatist Mykola Fedorovych Kotliar. The letters preserved in the latter's personal archive at the Institute of Archival Studies of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine were studied using a **prosopographic research method**, which helped examine the epistolary sources and added new facts to the scholarly biographies of I. Spaskyi and M. Kotliar. **Scientific novelty.** For the first time, private letters from I. Spaskyi to M. Kotliar dating from 1960 to 1967 are introduced and analyzed. These letters provide insights into the everyday scholarly life of the two scientists, their personal relationship, and I. Spaskyi's continuous communication with the Ukrainian scholarly community. **Conclusions.** The research into the letters from I. Spaskyi to M. Kotliar, which are kept at the Institute of Archival Studies of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine sheds light on the evolution of working and personal relations between the two outstanding scholars, which grew from professional collaboration into a genuine lifelong friendship. Through Spaskyi's correspondence we also glimpse his scientific ties with notable Ukrainian scholars such as V. Anokhin, S. Taranushenko, F. Shevchenko and others. The letters reveal Spaskyi as someone who deeply loved Nizhyn, Kyiv and Ukraine as a whole.

Key words: Ivan Spaskyi, Mykola Kotliar, Stefan Taranushenko, correspondence, Institute of Archival Studies of V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.